

บทที่ ๓

วิเคราะห์คุณธรรมของบุคคลที่เป็นต้นแบบของการดำเนินชีวิต ให้กับคนในสังคมไทย

มหาเวสสันดรชาดก^๑ เป็นเรื่องราวของพระพุทธเจ้าตั้งแต่เมื่อครั้งอดีตที่ทรงเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดรพระบรมโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญทานบารมีเป็นชาติสุดท้าย หลังจากนั้นทรงอุบัติเป็นพระพุทธเจ้า ชาดกเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าแสดงไว้ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าใจในหลักธรรมอย่างแจ่มแจ้ง และให้เห็นตัวอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิต พร้อมทั้งมีเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจเป็นบรรทัดฐานในการสร้างคุณธรรมอีกด้วย

คุณธรรมของบุคคล หมายถึง หลักการอันเป็นคุณงามความดีที่มีอยู่ในตัวของบุคคลนั้นๆ ซึ่งเป็นพื้นฐานของการแสดงออกทางด้านดี ทั้งกาย วาจา ใจ ที่บุคคลในมหาเวสสันดรแสดงออกมาในลักษณะต่างๆ และในสถานะที่แตกต่างกัน

บุคคลที่ปรากฏในเรื่องมหาเวสสันดรชาดก ได้แสดงพฤติกรรมให้เห็นถึงคุณธรรมที่แตกต่างกันไปตามสถานะภาพในการดำรงอยู่ โดยเฉพาะ พระเวสสันดร ซึ่งถือว่าเป็นบุคคลสำคัญที่สุดในชาดกนี้ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่องได้สะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหลายประการ ทั้งในส่วนตนและส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคม อันเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านศีลธรรมหลายประการ ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอวิเคราะห์คุณธรรมของบุคคลที่มีบทบาทในมหาเวสสันดรชาดก อันเป็นต้นแบบในการดำเนินชีวิตให้กับคนในสังคมไทย โดยการวิเคราะห์นี้ เน้นคุณธรรมของบุคคลที่ปรากฏในมหาเวสสันดรเป็นหลัก เพื่อให้สามารถนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ของคนในสังคมไทยสืบไป

๓.๑ คุณธรรมของพระเจ้ากรุงสุยชัยและพระนางมุลลตีในฐานะที่เป็นพ่อ แม่

พ่อ แม่ คือ ผู้ให้ชีวิตทรัพย์สินวิชาความรู้และหลักฐานแก่ลูกและมีส่วนสำคัญในการอบรมสั่งสอนรับผิดชอบและเลี้ยงดูด้วยความรัก ความเสียสละ เอื้อนดูสงสารห่วงใย เพื่อให้ลูกมีความสุขสบายปลอดภัยทุกประการ

พระเจ้ากรุงสุยชัย พระนางมุลลตี ทรงเป็นพระบิดา พระมารดาของพระเวสสันดร บทบาทของพระเจ้ากรุงสุยชัย พระนางมุลลตีในฐานะที่เป็นพ่อ แม่ได้แสดงให้เห็นถึงคุณธรรมที่ควรยึดถือเป็นแบบอย่างของพ่อ แม่ ที่ดี ซึ่งผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นในการวิเคราะห์คุณธรรม ในฐานะความเป็นพ่อและแม่ คือ พรหมวิหารธรรม ๔ ประการ

๑) เมตตา รักใคร่ปรารถนาให้เป็นสุข

๒) กรุณา ความสงสาร

^๑ ข.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๒/๔๔๗.

๓) มุทิตา ความพลอยยินดีเมื่อลูกเป็นสุข

๔) อุเบกขา ความวางเฉย ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ เมื่อลูกถึงคราววิบัติ

พระเจ้ากรุงสุโขทัย พระนางผุสดี ได้ปฏิบัติหน้าที่ของความเป็นพ่อ เป็นแม่ที่ดีเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติของพ่อแม่ทั่วไป โดยการ

๑) การให้ความรัก

๒) การให้การศึกษา

๓) การจัดหาคู่ครองให้

๔) การมอบราชสมบัติให้

การให้ความรัก หมายถึง การมีใจผูกพันอันแน่นแฟ้นด้วยความห่วงใยต่อลูกดูแล รักษา และปกป้องคุ้มครอง ลูกของตนทุกวิถีทาง เพื่อให้มีความสุขสบาย พระเจ้ากรุงสุโขทัย พระนางผุสดี พระองค์ได้แสดงออกถึงความรักลูก ดังจะเห็นได้จาก ข้อความที่ปรากฏในมหาเวสสันดรชาดก ถึง ๔ กัณฑ์ คือกัณฑ์หิมพานต์ กัณฑ์ทศพร กัณฑ์มหาราช และกัณฑ์ ฉกษัตริย์

กัณฑ์หิมพานต์^๒ พระองค์ได้แสดงให้เห็นถึงการเป็นพ่อ แม่ ที่ให้ความรักแก่ลูกดังจะเห็นได้จากตอนที่ประชาชนขับไล่พระเวสสันดรหรือให้ประหารชีวิตเสีย เพราะได้มอบช้างปัจจัยนาเคนทร์ ช้างคู่บ้านคู่เมืองให้เมืองอื่นไป เพื่อให้เลี้ยงดูพระเวสสันดรและทรงโปรดให้สร้างเครื่องประดับ สำหรับพระเวสสันดร ดังข้อความว่า

“พระเวสสันดรนั้นควรจะพระราชทานข้าว น้ำ ผ้านุ่งห่ม และที่นั่งที่นอนทานเช่นนี้แหละ เหมาะสม ทานนั้นแหละสมควรแก่พรหมณ์ ข้าแต่พระเจ้ากรุงสุโขทัย ทำไม พระเวสสันดรพระโอรสผู้เป็นพระราชบิดาโดยสืบพระราชวงศ์ของพระองค์นี้ผู้ดำรงรัฐให้เจริญแก่ชาวกรุงสุโขทัยจึงพระราชทาน พญาคชสารไป ถ้าพระองค์จักไม่ทรงทำตามคำนี้ของชาวกรุงสุโขทัยชาวกรุงสุโขทัยเห็นที่จักยึดอำนาจ พระองค์พร้อมทั้งพระโอรสไว้ในเงื้อมมือ พระเจ้าสุริยวัตรว่า ถึงชนบทจะไม่มีและแม่แคว้นจะพินาศไปก็ตามเถิดเราจะไม่ฟังเนรเทศพระราชบุตรผู้ไม่มีโทษออกไปจากแคว้นของตนตามคำของ ชาวกรุงสุโขทัยเพราะพระราชบุตรเกิดจากอกของเรา ถึงชนบทจะไม่มี และแม่แคว้นจะพินาศไปก็ตามเถิด เราจะไม่ฟังเนรเทศ พระราชบุตรผู้ไม่มีโทษออกไปจากแคว้นของตนตามคำของชาวกรุงสุโขทัยเพราะ พระราชบุตรเกิดแต่ตัวของเรา อนึ่ง เราจะไม่ฟังประทุษร้ายในพระราชบุตรนั้นเพราะเธอเป็นผู้มีศีล และวัตรอันประเสริฐแม้คำติเตียนจะฟังมีแก่เรา และเราจะฟังประสบบาปเป็นอันมากเราจะให้ ประหารพระเวสสันดรโอรสของเราด้วยศัสตราได้อย่างไร”^๓

การที่พระเจ้ากรุงสุโขทัยตรัสแก่ชาวเมืองเช่นนั้น ก็เพราะพระองค์ทรงปกป้องคุ้มครอง พระโอรสอย่างเต็มที่ มิให้ต้องถูกประหาร โดยทรงคล้อยตามความต้องการของประชาชนเมืองสุโขทัยที่ต้องการจะเนรเทศพระเวสสันดรออกจากเมืองไป ก็เพื่อมิให้ต้องโทษประหารชีวิต แม้ต้องเสีย พระโอรสไปก็ไม่ต้องเสียถึงชีวิต เพียงแต่เนรเทศออกจากเมืองไปเท่านั้น

^๒ ชุ.ชา.(ไทย) ๒๘/ ๒๒/๔๔๘-๔๕๙.

^๓ พระมหาเรวัตร จูบิดา (อาวุธบุญโญ), คุณธรรมของตัวละครในมหาเวสสันดรชาดก, วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๕๑).

พฤติกรรมเช่นนี้ทำให้เห็นว่า พระเจ้ากรุงสุโขทัยให้ความรัก ความเมตตา ซึ่งพระโอรสของพระองค์อย่างแท้จริง โดยยินยอมผ่อนปรนตามความต้องการของประชาชนชาวสี่ปี ด้วยเกรงว่าจะเกิดมีภัยต่อพระราชโอรสของพระองค์

กัณฑ์ทานกัณฑ์ พระเจ้ากรุงสุโขทัย และพระนางผุสดี ได้แสดงให้เห็นถึงความเป็นพ่อและแม่มดจะเห็นได้จากในตอน ที่ พระเวสสันดร พระมัทรี ชาลี กัณหา มารับทูลลาเพื่อจะไปบำเพ็ญพรตที่เขาวงกต พระองค์เกือบจะพระราชทานอภัยโทษ แต่ด้วยเป็นกษัตริย์ตรัสแล้วไม่คือคำพระองค์ ก็จำเป็นต้องทำให้พระโอรสกราบลาไป ด้วยความรัก ความห่วงใย ในพระโอรสขององค์ ดังความตอนหนึ่งที่ปรากฏในกัณฑ์ทานกัณฑ์ ว่า “ราชา สุโขทัย ปางเมื่อพระจอมนราธิบดีศรีสุโขทัยได้ทรงฟังพระโอรสรำพึงไร พระทัยท้าวเธอก็เร่าร้อนประหนึ่งว่าจะผ่อนให้”^๔

การที่พระเจ้ากรุงสุโขทัย อัดอั้นตันพระหทัยเป็นอย่างมาก ที่พระเวสสันดรพระราชโอรส มาทูลลา ก็เพราะองค์ทรงรักและห่วงใยพระโอรสที่จะต้องออกไปอยู่ป่า ด้วยเกรงว่าจะภัยทั้งฝูงสัตว์ร้ายก็มีมาก ยามเสวยจะมีได้เสวย ยามนอนก็จะมีได้นอน พระองค์คิดไปต่างๆนาๆ ด้วยเกรงพระราชอาญาที่จำใจที่ต้องให้พระโอรสเสด็จจากพระนครไป พฤติกรรมนี้แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงรักห่วงใยในพระราชโอรสของพระองค์อย่างแท้จริง ควรที่จะเป็นแบบอย่างที่ดีของพ่อและแม่ ในส่วนของความรัก ความห่วงใยและความปรารถนาดี ต่อบุตรธิดาของตน

ในกัณฑ์ทานกัณฑ์นี้ พระนางผุสดีได้แสดงความรักความห่วงใยในพระราชโอรสของพระองค์อย่างเห็นได้ชัดโดยปรากฏในข้อความตอนที่ พระองค์ทราบข่าวการเนรเทศพระเวสสันดร พระนางได้เสด็จไปเฝ้าพระเจ้ากรุงสุโขทัย พระราชสามีเพื่อทูลขอพระราชทานโทษให้พระเวสสันดร ดังข้อความที่ปรากฏในกัณฑ์ทานกัณฑ์ตอนหนึ่งว่า “สมเด็จพระผุสดี ยอกรฐลีขึ้นเหนืออุทุมมางคศิริตรม ว่า พระพุทธิเจ้าข้า จงทรงพระกรุณาโปรด พระราชทานโทษเจ้าเวสสันดร”^๕

พระนางผุสดี ได้แสดงความรัก ความห่วงใยในพระโอรส ที่ต้องถูกเนรเทศไปอยู่ป่า ทรงอ้อนวอนขอพระราชทานโทษให้แต่ก็ไม่เป็นผล พระนางแทบจะสิ้นพระชนม์ด้วยความรัก ความห่วงใย ในการแสดงออกเช่นนี้สะท้อนให้เห็นถึงความรักของแม่ที่มีต่อบุตรธิดา พระนางผุสดีจึงเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติหน้าที่ของความเป็นแม่ อย่างเห็นได้ชัดเจน

ในกัณฑ์ทานกัณฑ์นี้ พระเจ้ากรุงสุโขทัยได้แสดงถึงความเป็นนักปกครองที่ดีในฐานะที่พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ พระองค์ทรงใช้หลัก “ทศพิธราชธรรม” คือ

ธรรมของนักปกครอง ธรรมของผู้บริหาร ดังความตอนหนึ่งว่า “พระองค์จึงตรัสแก่ประชาชนว่า อันว่าลูกเราเราก็คงกระทำผิดราชกิจประเพณีให้คชสารศรีสง่างามแก่พราหมณ์อันมาขอทานจึงมายกหยิบเอาโทษพาลพิโรธร้ายราน เราจะประหารด้วยท่อนจันทร์ และศาสตราหาควรไม่ชนทั้งปวงจึงทูลว่าถ้าฉะนั้นไซ้ให้เนรเทศจากราชนิเวศน์กรุงแก้ว”

^๔ อ้างแล้ว.

^๕ ธนู จงเลิศจรรยา, เวสสันดรชาดก, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อานวยสาร, ๒๕๓๑), หน้า ๕๓.

การที่พระเจ้ากรุงสุโขทัย แสดงเช่นนั้นก็เพื่อผ่อนผันความโกรธาที่เกิดจากชาวเมืองที่มาเดินประท้วงร้องทุกข์กล่าวโทษพระเวสสันดร เพื่อให้หนักกลายเป็นเบา โดยอาศัยหลักทศพิธราชธรรมในข้อที่๗ ข้อที่ ๘ ข้อที่ ๙ และข้อที่ ๑๐ ดังนี้^๖

๗) อักโกธะ ความไม่โกรธคือ ไม่ลุแก่อำนาจความโกรธสามารถอดกลั้นความโกรธไว้ได้ เพราะถ้ามีความโกรธอาจทำให้การวินิจฉัยความหรือการกระทำต่างๆ ผิดพลาดหรือเสียความเที่ยงธรรมได้ง่าย มีเมตตาประจําใจไว้ระงับความขุ่นเคืองวินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตเป็นธรรมเป็นตัวของตัวเอง

๘) อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน คือไม่บีบคั้นกดขี่ เช่น เก็บภาษีขูดรีดหรือกินแรงงานเกินขนาด ไม่หลงระเหิรอำนาจขาดความกรุณาหาเหตุเบียดเบียนลงโทษแก่ประชาชนผู้ใดเพราะอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง

๙) ขันติ ความอดทน คือ อดทนต่องานที่ تراกตรำถึงจะลำบากเหน็ดเหนื่อยเพียงใดก็ไม่ท้อถอยหรือทอดทิ้งภารกิจที่กระทำโดยชอบธรรม เพื่อความสุขของประชาชน

๑๐) อวิโรธนะ ความไม่คลาดธรรม คือ หนักแน่นในธรรมไม่เอนเอียงหวั่นไหวเพราะถ้อยคำดีร้ายลาภสักการะ มีความเที่ยงธรรมในด้านยุติธรรม และในด้านระเบียบแบบแผนในการปกครอง

ในปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ พระองค์ทรงเป็นอัครศาสนารูปถัมภก ทรงปกครองประชาชนของพระองค์ให้เป็นสุขโดยใช้หลัก ทศพิธราชธรรม เช่นกัน^๗

ดังพระปฐมบรมราชโองการครั้งทรงเสด็จขึ้นครองสิริราชสมบัติ ทรงประกาศว่า

“เราจะปกครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์และความสุขแก่มหาชนชาวสยาม”

ทศพิธราชธรรมคือหลักธรรมสำหรับผู้ปกครองมี ๑๐ ประการ เป็นหลักธรรมสำหรับควบคุมตนเองในการใช้อำนาจหน้าที่และสำหรับการบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ได้แก่

๑) ทาน การให้คือ การสละทรัพย์สินสิ่งของ บำรุงเลี้ยงช่วยเหลือประชาชน และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

๒) ศีล ความประพฤติดีงาม คือ ระมัดระวังการกระทำและการพูดประกอบแต่สุจริต รักษาจิตดีคุณให้เป็นตัวอย่างและเป็นทีเคารพนับถือของประชาชนหรือผู้ใต้ผู้ปกครอง มิให้มีข้อที่ใครจะดูแคลนได้

๓) บริจาคะ การบริจาค คือ การเสียสละความสุขสำราญหรือแม้กระทั่งชีวิตของตนเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนและ ความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

๔) อาชวชะ ความซื่อตรง คือรักษาสัจจะปฏิบัติภารกิจ โดยสุจริตมีความจริงใจไม่หลอกลวงประชาชน

๕) มัททวะ ความอ่อนโยน คือ มีอัธยาศัยดี ไม่เย่อหยิ่ง หยาบกระด้าง ไม่ถือตัว ท่วงทีกริยาสุภาพนุ่มนวลต่อประชาชน

^๖ พิลิฐุ เจริญสุข, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับงานพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๕), หน้า ๖๖-๗๕.

^๗ อ้างแล้ว.

๖) ตปะ ความทรงเดช คือ ไม่ยอมตกเป็นทาสของกิเลสหรือตัณหาสามารถจะยับยั้งได้ ไม่ยอมให้หลงไหลหมกมุ่นในความสุขสำราญทางโลก มุ่งแต่จะทำหน้าที่หรือภารกิจให้เรียบร้อยหรือสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

๗) อักโกธะ ความไม่โกรธคือ ไม่ลุแก่อำนาจความโกรธสามารถอดกลั้นความโกรธไว้ได้เพราะถ้ามีความโกรธอาจทำให้การวินิจฉัยความหรือการกระทำต่างๆ ผิดพลาดหรือเสียความเที่ยงธรรมได้ง่าย มีเมตตาประจําใจไว้ระงับความขุ่นเคืองวินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตเป็นธรรม

๘) อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน คือไม่บีบบังคับกดขี่ เช่น เก็บภาษีชู้ตริตหรือกินแรงงานเกินขนาด ไม่หลงระเหิรอำนาจขาดความกรุณาหาเหตุเบียดเบียนลงโทษแก่ประชาชนผู้ใด เพราะอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง

๙) ขันติ ความอดทน คือ อดทนต่องานที่ตรากตรำถึงจะลำบากเหน็ดเหนื่อยเพียงใดก็ไม่ท้อถอยหรือทอดทิ้งภารกิจที่กระทำโดยชอบธรรม เพื่อความสุขของประชาชน

๑๐) อวิโรธนะ ความไม่คลาดธรรม คือ หนักแน่นในธรรมไม่เอนเอียงหวั่นไหวเพราะถ้อยคำดีร้ายลากสักการะ มีความเที่ยงธรรมในด้านยุติธรรม และในด้านระเบียบแบบแผนในการปกครอง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงปกครองประชาชนของพระองค์ให้มีความสุขไม่เลือกชั้นวรรณะจะเห็นได้จากพระราชกรณียกิจ พระองค์ทรงเสด็จเยี่ยมเยียนประชาชน แม้ถิ่นทุรกันดารเพียงใด พระองค์ก็เสด็จไปถึง สร้างความปิติยินดีแก่ประชาชนทุกครั้งที่ยังทรงเสด็จ

พระองค์จึงเป็นที่รักที่เคารพของประชาชน ทรงบำบัดทุกข์ บำรุงสุขแก่ประชาชนโดยทั่วหน้า ด้วยน้ำพระทัยที่เปี่ยมด้วยพระเมตตา อย่างแท้จริง

๓.๒ กัณฑ์หิมพานต์ กัณฑ์ทานกัณฑ์ กัณฑ์วนปเวสน์ กัณฑ์นครกัณฑ์

พระเวสสันดร แสดงให้เห็นถึงความกตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้มีอุปการะคุณซึ่งจะเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติของคนในสังคมไทยได้เป็นอย่างดี

กตัญญู แปลว่า รู้คุณท่าน^๘

กตเวที แปลว่า ตอบแทนคุณท่าน

กตัญญูกตเวทีตา แปลว่า รู้คุณท่านแล้วตอบแทนคุณท่าน

พระเวสสันดร ได้แสดงให้เห็นว่าตนเองเป็นลูกที่มีความกตัญญู ต่อพระบิดา พระมารดาตั้งจะเห็นได้จากตอนที่พระเวสสันดรบริจาคช้างปัจจัยนาเคนทร์ ให้กับชาวกลิงคราษฎร์ไป ทำให้ประชาชนไม่พอใจพากันขับไล่ เพราะทำผิดพระราชธรรมประเพณีอันดีที่มีแต่โบราณมา โดยขอให้

พระเจ้ากรุงสยชัยพระราชบิดา เนรเทศพระเวสสันดรจากเมืองสีพีนคร เมื่อพระเวสสันดรทราบข่าวก็ทรงยินดีปฏิบัติตามแต่โดยดี เพื่อมิให้พระบิดาต้องถูกตำหนิและได้รับความเดือดร้อนจากประชาชนที่มาเดินขบวนขับไล่พระองค์ ดังข้อความว่า

“สมเด็จพระบรมนราภินันท์ปิ่นกษัตริย์ มีพระบรมราชโองการตรัสสั่ง เหยื่อนายนักการใคร่นั่งอยู่ที่นั่น จงรีบด่วนไปปล้นทูลสารแก่พระลูกเรา ให้แจ้งเหตุว่าจะเนรเทศพระลูกเราให้จากเมือง

^๘ อด.ทุก.(ไทย) ๒๐/๓๓/๗๗.

ประชาชนเขาแค้นเคืองด้วยให้ช่างต้นเป็นทวน ฝ่ายนายนักการก็รับมาทูลเหตุ แต่พระจอมปิ่นปกเทศนาราช ว่าไฟฟ้าเขาจะเนรเทศไปสุป่า ท้าวเธอมิได้ท้อพระราชศรีทาทาที่จะทำทวน จึงตรัสสั่งนายนักการให้ช่วยทูลดลสักสองราตรี แต่พอเราได้บำเพ็ญทานบารมีให้อัมศรีทาทาแล้ว จะถวายบังคมลาพระทูลกระหม่อมแก้วจากพระนคร จะบุกป่าฝ่าดงดอนไปตามโทษ^๙”

การที่พระเวสสันดรแสดงความรับผิดชอบในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้น เพราะพระองค์เคารพในการตัดสินใจของพระราชบิดา โดยยอมถูกเนรเทศออกจากพระนครไปอยู่ป่าก็เพราะ เพื่อมิให้พระบิดา พระมารดาต้องทรงลำบากพระทัยทั้งที่พระองค์เป็นขัตติยราชมีพระราชอำนาจอยู่เหลืล้นมีกำลังทหารที่เป็นสหชาติโยธาถึง ๖ หมื่น ถ้าพระองค์ไม่ยอมเสด็จก็สามารถกระทำได้ และการที่พระองค์ทรงบริจาคช้างปัจจัยนาเคนทร์ พระองค์ก็มีสิทธิ์อย่างยิ่งที่จะบริจาคให้แก่ใครก็ได้ เพราะช้างนั้นมีได้เป็นของบ้านเมือง เป็นช้างที่เกิดขึ้นโดยพระบุญญาภพของพระองค์ แต่พระองค์ก็ทรงยอมปฏิบัติตามพระบรมราชโองการของพระบิดาอย่างเคร่งครัดพฤติกรรมนี้ แสดงให้เห็นว่า

พระเวสสันดร ทรงมีความเคารพและ เชื่อฟังคำสั่งสอนของพระราชบิดา เป็นอย่างยิ่ง นับว่าพระเวสสันดรเป็นลูกที่ดี มีความกตัญญูทเวทีกกล่าวคือ รู้จักพระคุณของผู้มีอุปการะคุณและตอบแทนคุณเมื่อมีโอกาสสนองคุณท่านทั้งสอง

พระเวสสันดร ยังได้แสดงความกตัญญูต่อพระนางผุสดี พระราชมารดา ได้กล่าวไว้ในตอนที่ไปทูลลาพระบิดาและพระมารดา เพื่อออกไปบำเพ็ญพรตที่เขาวงกต พระองค์ได้ทูลฝากพระมารดากับพระบิดา เมื่อเสด็จไปทูลลาด้วยความห่วงใย ดังข้อความว่า

“ข้าแต่พระจอมมเหศราเรื่องศรี พระชนนีของลูกแก้ว พระทูลกระหม่อม เคยถนอมลูกมาแต่ทรงพระเยาว์จนคุ้มใหญ่ หวังพระหฤทัยจะฝากผี ใ้พระชนนีของลูกแก้ว นับวันลูกจะไกลแล้วจากนิเวศน์วัง พระมารดาอยู่ข้างหลังจะประชรโรคาไข้ ถึงสุวรรณครุฑโล ก็ที่ไหนเลยจะได้ถวายพระเพลิงพระชนนี ลูกจะบุกป่าพนาลีไปไกลเนตร ลูกจะทรงบรรพชาเพศบำเพ็ญผล จะแผ่เพิ่มกุศลส่งมาทุกคำเข้า ไ้พระปิ่นปกเกล้าของลูกเอ๋ย อย่าเศร้าเสียพระทัยเลยถึงลูกแก้ว ได้เลี้ยงลูกมาแล้วเอาแต่บุญเถิดนะ ทูลกระหม่อม”^{๑๐}

จากการวิเคราะห์ พฤติกรรมของพระเวสสันดรในฐานะความเป็นลูกพบว่า พระเวสสันดร มีความกตัญญูต่อพระบิดาพระมารดา รู้จักตอบแทนผู้มีพระคุณด้วยการเชื่อฟังคำสั่งสอน และปฏิบัติตามแม้ว่าคำสั่งนั้นจะทำให้พระองค์ต้องประสบความทุกข์ยาก ลำบากเพียงใดก็ไม่ย่อท้อ นี่จึงเป็นแบบอย่างที่ดีของคนในสังคมไทยที่อยู่ในฐานะความเป็นลูก จะทำให้สังคมไทยร่มเย็นเป็นสุขได้.

^๙ พิสิฐ เจริญสุข, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับงานพระศาสนา, หน้า ๖๖-๗๕.

^{๑๐} อ้างแล้ว.

๓.๓ กัณฑ์ทานกัณฑ์ กัณฑ์กุมาร กัณฑ์สกปรพ

พระเวสสันดรทรงบำเพ็ญทานบารมีอย่างยิ่งยวด เพื่ออนุเคราะห์สงเคราะห์แก่ประชาชนทั้งหลายไม่เลือกชั้นวรรณะใด ตรงกับหลักธรรมคือสังคหวัตถุ ๔ ประการ^{๑๑}

สังคหวัตถุ หมายถึง หลักธรรมสำหรับยึดเหนี่ยวจิตใจคนในสังคม ให้มีความรักใคร่กลมเกลียวสามัคคีกัน เป็นหลักธรรมสำหรับการผูกมิตรไมตรี ระหว่างกัน มี ๔ หลักธรรมย่อย ดังนี้

๑) ความเสียสละ (ทาน) หมายถึง การช่วยเหลือผู้อื่น ด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จักแบ่งปันไม่ชี้เหนียว ไม่เห็นแก่ตัว อาจเป็นการเสียสละกำลังกาย กำลังทรัพย์ และกำลังปัญญา เหมือนพี่น้องไทยเรากำลังช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยอยู่ในขณะนี้

๒) พุทธิ (ปิยวาจา) หมายถึง พูดจาอ่อนหวาน สุภาพไพเราะน่าฟัง พูดแต่คำสัตย์คำจริง พูดแต่สิ่งที่เป็นสาระมีประโยชน์ พูดประสานความรักความสามัคคี ไม่พูดส่อเสียด ให้ร้ายจนเกิดความแตกแยกในสังคม เพราะการพูดก็กลายเป็นกระแสจนเกิดผลกระทบได้ไม่น้อยเช่นกัน ส่วนคนฟังก็อย่าหูเบาเชื่อคนง่าย ต้องใช้วิจารณญาณในการฟังตามหลัก กาลามสูตร ๑๐ จึงจะไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสังคม

๓) การบำเพ็ญประโยชน์ (อตถจริยา) หมายถึง การช่วยเหลือสังคม ทำงานสาธารณะประโยชน์ เช่น ช่วยกันบรรจุน้ำหรือขนกระสอบทรายป้องกันน้ำท่วม โดยไม่ต้องรอคำเรียกร้องจากใครหรือหน่วยงานใด เหมือนหลายๆ คน หลายๆ ชุมชน ที่กำลังทำอยู่ขณะนี้

๔) การวางตนเหมาะสม (สมานัตตตา) หมายถึง การรู้จักกาลเทศะ ปฏิบัติตนได้เหมาะสมเสมอต้นเสมอปลาย

การบำเพ็ญทานบารมี ของพระเวสสันดร ซึ่งพระองค์ทรงตั้งปณิธานที่ไม่เลือกบุคคล พระองค์หวังว่าการบำเพ็ญทานบารมีจะทำให้ พระองค์ถึงซึ่งพระโพธิญาณสมปรารถนาได้ในอนาคต การบริจาคของพระเวสสันดรได้ปรากฏในกัณฑ์ต่างๆ หลายครั้งการบริจาคแต่ละครั้งเป็นสิ่งที่บุคคลทั่วไปไม่อาจบริจาคเหมือนพระองค์ได้ เช่น สัตตสดกมหาทาน ปิยบุตรทาน

สัตตสดกมหาทาน คือ ทานที่ประกอบด้วย ข้าว ม้า โคนมเครื่องประดับ ราชรถ นางสนม ทาสทาสี อย่างละ ๗๐๐ ดังข้อความที่ปรากฏในกัณฑ์ทานกัณฑ์ตอนหนึ่งว่า

“เป็นต้นว่าคชสารเจ็ดร้อย สฬพาลังการภูสิตะ ประดับอาภรณ์ภูห้อยหูดูเฝ้าฉายดาราราย รัตนคนทอง ตาข่ายกรองปกรกระพองหัตถี คามณียะกี มีนายหัตถาจารย์ชี้ประจำคอ ให้จ่ายแจกอศตร ราชภาชี เลือกที่ตัวดีๆ เรืองณรงค์อาจ สดรดสเส ทตวา ให้จ่ายแจกราชรถอันบรรจง พร้อมไปด้วย คุมกำกองลงกรณ์ สฬพาลังการภูสิตะ ประดับด้วยเพชรพลอยย้อยระยับสลัสนี เเทียมด้วยสินธพภาชีทั้ง คู่ นายสารถี ถือธนูดุสง่า ในตาลอกกลม ในราชรถนั้น นางสนมนั่งเสงี่ยม สดตธนูสเส ทตวา ให้จ่ายแจกโคนมอีกเจ็ดร้อยมิได้ขาด ทั้งทาสทาสี ทาสา ก็สิ้นเสร็จ”^{๑๒}

การบริจาคสัตตสดกมหาทานนี้ พระเวสสันดร ได้มองเห็นความทุกข์ยากของประชาชน และปรารถนาให้ประชาชนมีความสุข ปรารถนาจะอนุเคราะห์สงเคราะห์แก่ประชาชนเสียสละพระราชทรัพย์เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชนไม่เลือกหน้า เพียงพระองค์หวังซึ่งพระโพธิญาณ อัน

^{๑๑} อิง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๓๓.

^{๑๒} ธนู จงเลิศจรรยา, เวสสันดรชาดก, หน้า ๒๑๘.

เป็นบรมสุข พระเวสสันดร จึงเป็นแบบอย่างในการเสียสละ ทั้งทรัพย์สิน และความสุขส่วนตนน่าจะเป็นแบบอย่างให้กับคนในสังคมไทย นำไปประพฤติปฏิบัติ ลด ละ ความโลภ โกรธ หลง ได้เป็นอย่างดี

ปิยบุตรทาน คือ การบริจาคบุตรธิดา ให้แก่ชุก ซึ่งการบริจาคบุตรธิดานี้ บุคคลทั่วไปไม่อาจทำได้แต่ด้วยน้ำพระทัยที่จะอนุเคราะห์ สงเคราะห์ ให้ชุกสมปรารถนา และหวังซึ่งพระโพธิญาณ จึงยอมมอบบุตร ธิดา คือ ชาลี กัณหา ให้กับชุกไป ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

“ท้าวเธอจึงตรัสประภาษว่า พรหมณ์เอ๋ย ท่านมาเอ๋ยปากขอสองกุมารพระลูกรักดังดวงตาเราก็จะตัดห้วงเสนาหา ให้แก่พรหมณ์เฒ่า”

พระเวสสันดร พระองค์ทรงบริจาคพระมัทรีให้แก่เทวดาจำแรงแปลงร่างเป็นพรหมณ์ชรา เข้ามาทูลขอพระมัทรี พระเวสสันดรก็พระราชทานให้ ความตอนนี้นำปรากฏในกัณฑ์สกปรพ ว่า

“พระเวสสันดรเมื่อได้ฟังความพรหมณ์เฒ่าขอบริจาคภริยาเป็นทาน น้ำพระทัยก็เบิกบาน ตั้งสติดำริต่อพระโพธิญาณ โดยไม่ย่อท้อ ไม่หวั่นไหวกุมพระกรพระนางมัทรีแล้วหลั่งน้ำทักษิโณทกตกลงเหนือมือพรหมณ์ชรา ยกพระนางให้แก่พรหมณ์ชรานั้น”

จากการวิเคราะห์พฤติกรรมของพระเวสสันดร ที่ได้แสดงออกในการบริจาคทานนี้ ถือว่าเป็นการเสียสละที่ยิ่งใหญ่ ทั้งการบริจาคทรัพย์สิน บริจาคบุตร ภรรยา ซึ่งบุคคลอื่นบริจาคได้ยากไม่สละสามารถทำอย่างพระเวสสันดรได้ แต่การกระทำของพระเวสสันดรก็เป็นแบบอย่างให้กับคนอื่นนำไปประพฤติปฏิบัติตามแบบอย่างพระเวสสันดร การเสียสละให้ผู้อื่น ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุขด้วยการให้สิ่งของต่างๆ จะเป็นการผูกมิตรไมตรีกับผู้รับ สังคมใดก็ตามถ้ามีการผูกมิตรไมตรีต่อกัน สังคมนั้นก็จะเกิดความสงบสุขได้ ดังเช่นสังคมของคนในกรุงสิพีได้เช่นกัน

พระเวสสันดร พระมัทรี ในฐานะที่เป็นสามีภรรยาที่ดีต่อกัน หน้าที่ของสามี^{๑๓} ภรรยา ที่ดีดังนี้

๑) ยกย่องให้เกียรติ คือยกย่องว่าเป็นภรรยา ไม่ปิดๆ บังๆ หากทำดี ก็ชมเชยด้วยใจจริง หากทำผิดก็เตือน แต่ไม่ตำหนิต่อหน้าสาธารณชน หรือคนในบ้าน เพราะจะเสียอานาจการปกครองสิ่งใดเป็นเรื่องส่วนตัว เช่น การเลี้ยงเพื่อน พบปะญาติมิตร ควรให้อิสระตามสมควร

๒) ไม่ดูหมิ่น ไม่เหยียดหยามว่าต่ำกว่าตน ไม่ดูถูกเรื่องตระกูล ทรัพย์ ความรู้ การแสดงความคิดเห็น ไม่กระทำเรื่องที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว โดยไม่ปรึกษาหารือ และห้ามทุบตีตำหนิเตี๊ยะขาด

๓) ไม่นอกใจ ไม่ไปยุ่งเกี่ยวกับหญิงอื่นในฐานะเป็นภรรยาเหมือนกัน เพราะเป็นการดูหมิ่น ความเป็นหญิงของภรรยาให้เอาใจเขามาใส่ใจเรา ภรรยาทุกคนจะปลื้มใจที่สุด ถ้าสามีรักและซื่อตรงต่อตนเพียงคนเดียว

๔) มอบความเป็นใหญ่ให้คือมอบให้เป็นผู้จัดการภาระในบ้านไม่เข้าไปก้าวก่ายในเรื่องการครัว การปกครองภายในบ้าน นอกจากเรื่องใหญ่ๆ ซึ่งภรรยาไม่อาจแก้ปัญหาได้

๕) ให้เครื่องแต่งตัว ขึ้นชื่อว่าผู้หญิงล้วนชอบแต่งตัว สนใจเรื่องสวยๆ งามๆ ถ้าได้เสื้อผ้าเครื่องแต่งตัวสวยๆ งามๆ แล้วชื่นใจ ถึงจะโกรธเท่าโกรธ ถ้าได้เครื่องแต่งตัวถูกใจ ประเดี๋ยวก็หายสามีก็ต้องตามใจบ้าง

^{๑๓} พระมหาเรวัตร์ จูบิดา (อาวุสปัญโญ), คุณธรรมของตัวละครในมหาเวสสันดรชาดก, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.

พระเวสสันดรในฐานะที่เป็นสามี พระองค์ได้แสดงออกซึ่งความซื่อสัตย์ต่อภรรยา ดังจะเห็นได้จากข้อความที่ปรากฏในมหาเวสสันดรชาดกกัณฑ์สกปรพซึ่งใน ข้อความตอนนี้ได้กล่าวถึง ความดีของพระเวสสันดรทูลขอพรจากพระอินทร์ ๘ ประการ ในพร ๘ ประการนั้นพรข้อที่ ๔ เป็นพร ที่แสดงให้เห็นว่า พระเวสสันดรมีความซื่อสัตย์ต่อภรรยา ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

“อนึ่ง ขออย่าให้ข้ามีใจลวงลามไปสมคบประสมสมรักกับภรรยาชายผู้อื่น ขอให้ใจข้า ยังยืนคงขวนขวายในที่จะอยู่สบายแต่ด้วยภรรยาของตน ถึงตัวข้าจะมีสตรีเป็นที่รักมากมายหลายคน ก็ขออย่าให้ตัวข้าลุ่มลามของสตรีจนเป็นทางที่ทุจริตความผิดจะตามมาได้พระพรนี้นับไว้เป็นที่ สี่”^{๑๔}

พระมัทรี ในฐานะที่เป็นภรรยาที่ดี

ประเภทของภรรยาทั้งหลายในโลกนี้ แบ่งได้เป็น ๗ ประเภท^{๑๕} คือ

๑) วรกาภริยา ภรรยาเสมอด้วยเพชรฆาตคือภรรยาที่มีใจคิดล้างผลาญชีวิต สามี พยายามฆ่าสามี ยินดีในชายอื่น ตบตี แฉ่งด่าสามี

๒) โจรีภริยา ภรรยาเสมอด้วยโจร คือภรรยาที่ชอบล้างผลาญทรัพย์สามี ใช้ทรัพย์ ไม่เป็นบ้าง ยกยอกทรัพย์เพื่อความสุขส่วนตัวบ้าง สร้างหนี้สิน ให้ตามใช้บ้าง

๓) อัยยาภริยา ภรรยาเสมอด้วยนาย คือภรรยาที่ชอบล้างผลาญศักดิ์-ศรีสามี ไม่สนใจช่วยการงาน เกียจคร้าน กินมาก ปากร้าย กล่าวคำหยาบ ชอบข่มขี้สามีซึ่งขยันขันแข็ง เหมือนเจ้านายข่มข้า ภูมิใจที่ข่มสามีได้

๔) มาตาภริยา ภรรยาเสมอด้วยแม่ คือภรรยาที่มีความรัก เมตตาสามีไม่มีที่สิ้นสุด เหมือนมารดารักบุตร เช่น สามีจะตกต่ำหมดบุญวาสนา จะป่วยจะพิการตลอดชีวิตก็ไม่ทอดทิ้ง ไม่พูด ไม่ทำให้เสียเทือนใจ แม้ตายจากไปตั้งแต่ต้นยังสาวก็ไม่ยอมมีสามีใหม่

๕) ภคินีภริยา ภรรยาเสมอด้วยน้องสาว คือภรรยาที่เคารพสามี มีความรักยั่งยืน แต่มีขัดใจกันบ้าง ทั้งชน ทั้งอน ทั้งขี้ขลาด ทั้งขี้แฉ่ ต้องทั้งขู่ทั้งปลอบ ประเดี้ยวจะเที่ยว ประเดี้ยวจะกิน จะแต่งตัว แต่ก็ซื่อสัตย์ต่อสามี

๖) สหิภริยา ภรรยาเสมอด้วยเพื่อน คือภรรยาที่มีรสนิยม มีความชอบเหมือนสามี ถูกคอกัน เป็นคนมีศีลธรรม มีความประพฤติดี แต่อาจมีความทะนงตัวโดยถือว่าเสมอกัน หากฝ่ายตรงข้ามขาดเหตุผลก็ไม่ยอมกันก็เป็นได้

๗) ทาสีภริยา ภรรยาเสมอด้วยคนใช้ คือภรรยาที่ทำตัวเหมือนคนใช้ ถึงสามีจะ เชี่ยนตี ดุด่า ขู่ตะคอก ก็ไม่คิดพิโรธโกรธตอบสามี ออดทนได้ อยู่ในอำนาจสามี

พระมัทรี ได้ปฏิบัติหน้าที่ของภรรยาที่ดี ยอมเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อความสุขของ สามียอมตามเสด็จพระเวสสันดรมาอยู่ป่า ซึ่งรู้ว่าต้องได้รับความลำบาก แต่พระนางก็ไม่ย่อท้อแต่ ประการใด ตามเสด็จมาคอยปรนนิบัติรับใช้ ทั้งสามีและลูก ดังข้อความที่ปรากฏในกัณฑ์ทานกัณฑ์ ตอนหนึ่งว่า

“พระพุทธิเจ้าข้า ตรัสห้ามเกล้ากระหม่อมฉันมัทรีก็เพราะทรงพระปราณเป็นที่ยัง พระคุณเอ๋ย เห็นว่านี่เป็นหญิงยอมทรงอาลัย แต่ว่าลูกจะไม่ไปก็ใช่ที่ ด้วยพระราชสามีสถกไร้ใครไม่

^{๑๔} พระราชพิธีตรึงปฏิทิน (เจ้าคุณพิพิธ), มหาเวสสันดรชาดก, หน้า ๑๑๕-๑๑๖.

^{๑๕} อ้างแล้ว.

อินัง ลูกจะนอนลอยนวลอยู่ในวังไม่บังควร ประชาชนมันจะชวนกันสรวลแซ่ มัทธิไม่รู้ว่าจะแลดูหน้าใครให้เต็มเนตร จะสู้ทนทเวษในราวป่า ลูกจะเอาหัตถ์และพาหาต่างพราหมิต กรีดทางฟันแผกคาในป่า หิมวาทมิให้ระคายเคืองเบื่องบาทพระเจ้าผัว”^{๑๖}

พระมัทธิได้แสดงพฤติกรรม ให้เห็นความเป็นภรรยาที่ดี เป็นแบบอย่างจะเห็นว่าพระมัทธิยอมสละความสุขในวังออกไปอยู่ป่าเพื่อคอยปรนนิบัติรับใช้ แสดงถึงความซื่อสัตย์ ความรักต่อสามีแม้ยามมีสุขก็สุขด้วยกัน ยามมีทุกข์ก็ต้องทุกข์ร่วมกัน ไม่ยอมทอดทิ้งพระเวสสันดร นี่เป็นแบบอย่างของภรรยาที่ดี ที่คนในสังคมไทยพอจะนำไปเป็นแบบอย่าง เพื่อให้ครอบครัวเป็นสุข สมบูรณ์

พระเวสสันดร พระมัทธิ ได้แสดงความเป็นพ่อแม่ที่ดี

บิดามารดาที่จะได้ชื่อว่าเป็น "พ่อแก้ว แม่แก้วของลูก" นั้นก็เพราะได้ทำหน้าที่ทั้ง ๕ ประการ ครบถ้วน บริบูรณ์แล้ว หน้าที่ดังกล่าวนี้ มีแนวปฏิบัติดังนี้ คือ

๑) ห้ามมิให้ลูกทำความชั่ว หมายความว่า ผู้เป็นบิดามารดานั้นจะต้องเป็นคนขยันในการดูแลลูก เอาใจใส่ในการชี้โทษลูกผิดให้แก่ บุตรธิดาทราบตลอดเวลา ไม่เฉยเมยหรือปล่อยปละละเลย เมื่อเห็นบุตรธิดาทำความผิดแม้เพียงเล็กน้อย เพราะจะทำให้เกิดความเคยชินจนติดเป็นนิสัย เช่น นิสัยเล่นการพนัน ติดสิ่งเสพติด การเที่ยวเตร่ การนอนตื่นสาย เป็นต้น การลงโทษบุตรธิดาผู้ทำผิดการแนะนำให้เห็นถึงผลเสียของความประพฤติไม่ดีต่างๆก่อนที่บุตรธิดาจะทำและการห้ามปราม การคาดโทษไว้ล่วงหน้า จัดเป็นหน้าที่ของบิดามารดาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

๒) แนะนำให้ลูกตั้งอยู่ในความดี หมายความว่า ผู้เป็นบิดามารดานั้น นอกจากคอยห้ามปรามคอยดักเตือนมิให้บุตรธิดาของตนทำความชั่ว ความผิดแล้ว ยังมีภาระต้องแนะนำ ต้องอบรมสั่งสอน ต้องพรับบอกให้บุตรธิดาทราบถึงว่าอะไรดีควรทำ ทำแล้วจะได้รับผลดีอย่างไร รวมทั้งว่าจะทำอย่างไรจึงจะเรียกว่า "ดี" ด้วย แม้การที่บิดามารดาทำความดีให้ดูเป็นตัวอย่าง ก็เป็น หน้าที่เช่นกัน และจะได้ผลดีมากกว่าบอกหรือแนะนำให้ทำด้วยซ้ำไป

๓) ให้ลูกศึกษาศิลปวิทยา^{๑๗} หมายความว่า ผู้เป็นบิดามารดา ต้องมีความกระตือรือร้น มีความสนใจสนับสนุนให้บุตรธิดาได้มีความรู้ ความสามารถในวิชาการ ด้วยการอบรมสั่งสอนเองบ้าง ให้ศึกษาเล่าเรียนตามความสามารถบ้าง แม้ว่าจะต้องลำบากในการส่งเสีย ก็จำต้องยอมสละ เพราะเป็นหน้าที่ การปล่อยปละละเลย ไม่เอาใจใส่ในการศึกษาเล่าเรียนของบุตรธิดาก็ดี

การกีดกันมิให้บุตรธิดาได้ศึกษาเล่าเรียน ตามสติปัญญาเพียงเพื่อเอาไว้ใช้งานก็ดี ถือว่าบิดามารดาบกพร่องในหน้าที่ อันจะเป็นผลเสียทั้งแก่ตัวบุตรธิดาตลอดไป และเป็นผลร้ายต่อบิดามารดาเองโดยทางอ้อมในอนาคตด้วย เพราะ บุตรธิดาผู้ขาดวิชาความรู้ย่อมหากินไม่เพียงพอใช้จ่ายจึงมีผลกระทบให้ไม่อาจเลี้ยงดูบิดามารดาในวัยแก่เฒ่าให้มีความสุขได้

๔) หากุ์ครองที่สมควรให้ลูก หมายความว่า ผู้เป็นบิดามารดา ต้องรับภาระในเรื่องคู่ครองของบุตรธิดา แม้ว่ากาลสมัยจะเปลี่ยนแปลง ไปในการเลือกคู่ โดยให้สิทธิบุตรธิดาเลือกเอง ถึงกระนั้นก็ตามบิดามารดาก็ยังต้องคอยสอดส่องการคบเพื่อนต่างเพศของบุตรธิดาด้วย คอยเป็นพี่เลี้ยงให้ คอยแนะนำให้รู้ว่าชายดีที่เหมาะสมจะเป็นสามีที่ดีนั้นคือคนเช่นไรหญิงดีที่เหมาะสม

^{๑๖} อนุ จงเลิศจรรยา, เวสสันดรชาดก, หน้า ๗๘-๗๙.

^{๑๗} อ้างแล้ว.

เป็นศรัทธยานั่นคือคนเช่นไร เป็นต้น การคอยสอดส่องแนะนำและป้องกันมิให้บุตรธิดาเลือกคู่ครองตามอำเภอใจ เพื่อป้องกันความผิดพลาดเช่นนี้ จัดว่าเป็นหน้าที่ของบิดามารดาประการหนึ่งที่จะละเว้นมิได้

๕) มอบทรัพย์ให้แก่ลูกในสมัย หมายความว่า ผู้เป็นบิดามารดา ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลประดับประดาบุตรธิดาด้วยเงินทองจนกว่าเขาจะ รักษาตัวเองได้ คือ ในสมัยที่บุตรธิดายังมิได้แยกครอบครัว ก็ต้องหาทรัพย์ให้จับจ่ายใช้สอย เพื่อหาความรู้หาวิชาใส่ตน ทั้งเพื่อความสนุกบันเทิงเป็นครั้งคราว ในสมัยที่บุตรธิดาแต่งงานแยกครอบครัว ก็ต้องมอบทรัพย์สมบัติอันเป็นทุนรอนให้บ้าง เพื่อให้ตั้งตัวได้ ในสมัยที่ตัวเองจะสิ้นชีวิต ก็ต้องมอบทรัพย์มรดกที่มีอยู่แก่บุตรธิดาตามความ

พระเวสสันดร พระมัทรี ได้แสดงความเป็นพ่อแม่ที่ดี ด้วยการดูแลอบรม สั่งสอนลูกชาย กัณหาทั้ง ๒ คน ให้เป็นคนดี วานอนสอนง่าย ความตอนหนึ่งที่ปรากฏในมหาเวสสันดรกัณฑ์กุมาร ตอนที่พระเวสสันดรยกให้กับชูชก ชาลิ์กัณหา หนีลงไปซ่อนในสระบัว ดังข้อความที่ว่า

“พระลูกเอ๋ย เจ้าจะนั่งนานอยู่ใยในสระศรี จงขึ้นมาช่วยพ่อยกยอดปิยบุตรทานบารมี แต่ในครั้งคราวนี้เถิด”

พระเวสสันดรได้ตรัสเรียกสองกุมาร เมื่อได้สดับก็ขึ้นจากสระมาทันที มิต้องให้เรียกซ้ำอีก เพราะสองกุมารได้รับการอบรมสั่งสอนมาเป็นอย่างดี พระเวสสันดร พระมัทรี จึงเป็นแบบอย่างของพ่อแม่ ที่ให้การศึกษอบรมแก่ลูก ให้เป็นคนดี รู้จักเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ ควรเป็นแบบอย่างแก่พ่อแม่ของคนในสังคมไทย

พระชาลิ กัณหา ได้แสดงให้เห็นว่าเป็นลูกที่ดี มีความกตัญญูตต่อพ่อแม่ มีความรักเคารพพ่อแม่ เชื่อฟังคำสั่งสอน เป็นลูกที่ดีตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

กตัญญูตต่อเวที แปลว่ารู้คุณท่านแล้วตอบแทนคุณท่าน

๑) ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว ต้องเลี้ยงท่านตอบแทน ข้อนี้นี้ได้หมายถึงว่าแม่พ่อเลี้ยงเรามา ก็เพื่อหวังมาเอาคืนในภายหลัง ความรู้สึกนั้นไม่แน่นอนกับแม่พ่ออย่างแท้จริง แต่ให้เราคิดว่าถ้าเราไม่เลี้ยงท่านแล้วใครจะเลี้ยง เหมือนเช่นเราครั้งเป็นทารก ถ้าหากท่านไม่เลี้ยงเราใครจะเลี้ยง แม้ปล่อยทิ้งๆว้างๆก็คงลำบากยากแค้นไปแล้ว

๒) ทำกิจธุระของท่าน งานของท่านที่ได้ทำมาแล้ว และยังคงดำเนินการอยู่ หรือภาระใดๆที่เกิดขึ้น ณ ปัจจุบัน เป็นสิ่งที่ลูกควรต้องสอบถาม แสดงน้ำใจทั้งช่วยท่านแบ่งเบาภาระ เพราะอายุท่านก็เยอะแล้ว คนอื่นทำก็คงไม่ทำให้ท่านสบายใจได้มากเท่ากับลูกของท่าน

๓) ดำรงรักษาวงศ์สกุล ให้คงอยู่และไม่เสื่อมเสียหาย การได้กำเนิดลูกมาคนหนึ่ง อย่างน้อยก็หวังให้ได้สืบทอดวงศ์สกุล ไม่ให้สังคมได้ดูแคลนว่าลูกบ้านนั้นบ้านนี้ไปทำเสื่อมเสีย จนต้องออกมาถามว่า “ลูกใครหนาช่างเป็นเช่นนี้” การที่จะให้สกุลคงอยู่ได้ลูกจึงต้องคบหาแต่เพื่อนที่เฝือก ไม่ชักชวนไปในทางเสื่อม โดยเฉพาะต้องทำหน้าที่ของตน ในเบื้องต้นคือเชื่อฟังคำสั่งสอนท่าน เรียนและศึกษาตามหน้าที่อย่างสมบูรณ์ แม้ไปทำงานจะมีครอบครัว ก็ต้องปรึกษาท่านเพื่อให้ได้มาซึ่งสามีภรรยาที่ดี

๔) ปฏิบัติตนเป็นคนดี เป็นผู้สมควรรับมรดก มรดกสมบัติที่ท่านมีอยู่ สุดท้ายก็มอบให้กับผู้เป็นลูก แต่ก็จะเป็นผู้รับมรดกนั้น ต้องทำตนให้สมควรรับ เพื่อให้ท่านได้สบายใจว่าสมบัตินี้จะไม่สูญไปเมื่อมอบให้ นั่นคือต้องเป็นผู้อยู่ในศีล ในธรรม อย่างน้อยก็ศีล ๕ นอกจากนั้นก็ต้อง

ศึกษาวิชาการที่เหมาะสมกับมรดกนั้นว่า จำเป็นต้องใช้ศิลปวิทยาใดบ้างจึงจะรักษาไว้ได้อย่างสมบูรณ์ ก็ต้องศึกษาเรื่องนั้นๆอย่างเต็มที่

๕) เมื่อท่านล่วงลับทำบุญอุทิศสวณกุศลให้ท่าน

๓.๔ กัณฑ์มหาราช

พระชาลีและกัณหา ได้แสดงให้เห็นถึงความกตัญญูทวนเวทิต่อพระบิดาให้เห็นจากตอนที่ พระชาลีได้ฟังคำครหาของเหล่าอำมาตย์ ซึ่งพากันตำหนิพระเวสสันดรที่พระราชทานพระโอรสและ พระธิดาให้แก่ชูชก ก็ทรงไม่พอพระทัย จึงตรัสชี้แจงเหตุผลในการกระทำของพระเวสสันดร ให้เป็นที่ เข้าใจแก่พระเจ้ากรุงสยชัยและเหล่าอำมาตย์ ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

“วันนั้นพระชาลีศรีสุริยวงศ์ทรงสดับเหตุ กอปรด้วยกตัญญู รู้คุณพระปิตุเรศราช นรินทร์ มีอาจที่จะอดกลั้นซึ่งคำวิปวาทอันประมาทหมิ่นนินทา หมายถึงป้องปัดขจัดครหาแห่งหมู่อำมาตย์ จึงทูลสนองละอองบาทพระปิ่นเกล้ามกุฎพิภพสีพี ว่า ข้าแต่สมเด็จพระอัยกาธิปัตย์ศรีสมมุติเทพวงศ์ ควรและหรือมาอาจองเอื้อมหมิ่นประมาทแต่ดินทร์ชนินชนกนาถได้ดังนี้ เพราะพระบารมีบาราศรัต นบุรีแรมผนวชนาพนาเวศ ก็หย่อนยศเสียมพระเดชที่ย่าเกรง จึงหยาบหยิ่งไม่ยำเกรงพระอาญา มาแกล้งก่อข้อครหาเห็นว่าตักยาก เมื่อพระปิตุรงค์ทรงทุกข์ลำบากบวชเป็นชีป่า จะได้ทาสกรรมกร กุญชรอาชาชาติราชรถยานทุกสิ่งทรัพย์สำหรับบริจาคตานมาแต่ไหน ไม่ควรที่มันจะมาชวนกัน แคะไค้ค่อนว่า เออก็มีแต่สองปิยบุตรสุดแสนหาเกิดกับอภังค์ จึงเสียสละด้วยพระกมลประสงค์ แสงพระโพธิญาณก็เหตุไฉนจึงอ้ายพวสกลพาลมิฉฉาชาติ ชวนกันเสแสร้งแกล้งสบประมาทนินทาต่อ หน้าพระที่นั่งพระองค์ได้ฟังไม่เคืองข้องละอองบพเรศ ทรงพระวินิจฉัยถ่องถ้วนควรแก่เหตุอยู่หรือ พระพุทธเจ้าข้า”^{๑๘}

การที่พระชาลี กราบทูลพระเจ้ากรุงสยชัย เพื่อปกป้องคำครหาของเหล่าอำมาตย์นั้น ก็เพราะพระชาลีทรงมีความประสงค์ที่จะรักษาเกียรติของพระบิดา จึงทูลพระเจ้ากรุงสยชัย ถึงความไม่บังควรเหล่าอำมาตย์ที่ดูหมิ่นพระบิดาต่อหน้าพระที่นั่ง และทรงอธิบายถึงการกระทำของ พระบิดาซึ่งถูกเนรเทศไปอยู่ป่า ไม่มีทรัพย์สินอันใดที่จะให้ทาน คงมีแต่พระกุมารทั้งสองเท่านั้น ที่จะบริจาคต เพื่อหวังพระโพธิญาณ ก็เป็นการขอบธรรมแล้ว ไม่ควรที่จะมีใครมากล่าวติเตียน พฤติกรรมเช่นนี้ แสดงให้เห็นว่า พระชาลีมีความกตัญญูทวนเวทิต่อพระบิดา ซึ่งพระองค์ได้แสดงออก โดยไม่ทรงยินยอม ให้ผู้อื่นลบหลู่ดูหมิ่นบุพการีของพระองค์ จึงตรัสปกป้องการกระทำของพระบิดา อย่างเต็มที่ เป็นแบบอย่างที่ดีของลูกทุกคนที่ควรนำไปเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติต่อพ่อแม่ เพื่อให้ ครอบครัวเป็นสุข

^{๑๘} ปุ้ย แสงฉาย อนุกรมการ, พระเจ้าลิบชาติ, หน้า ๕๓๑-๕๓๔.

๓.๕ กัณฑ์ชูชก

ชูชก ได้แสดงให้เห็นถึงความขยันหมั่นเพียรในการแสวงหาทรัพย์และรู้จักรักษาไว้ให้ปลอดภัยและยังได้แสดงถึงความอดทน โดยหลักพระพุทธศาสนาที่กล่าวไว้ดังนี้

ทิวฏฐัมมิกัตถประโยชน์^{๑๙} เป็นหลักธรรมในพุทธศาสนา คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง บ้างเรียกว่า หัวใจเศรษฐี "อุ อา กะ สะ" อาจเรียกสั้น ๆ ว่า ทิวฏฐัมมิกัตถะ (เนื่องจากอรรถะ แปลว่า ประโยชน์อยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องมีประโยชน์ ซ้ำซ้อนกันสองคำก็ได้) หรืออาจเรียกเต็ม ๆ ว่า

ทิวฏฐัมมิกัตถสังวัตตนิกัธธรรม ๔ หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมอันอำนวยการประโยชน์สุขขึ้นต้น เพื่อประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนา มี ทรัพย์ ยศ เกียรติ ไม้ตรี เป็นต้น อันจะสำเร็จด้วยธรรม ๔ ประการ คือ

๑) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น เช่นขยันหมั่นเพียร เลี้ยงชีพด้วยการหมั่นประกอบกิจการงาน เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการงานนั้น ประกอบด้วยปัญญาเครื่องสอดส่อง อันเป็นอุบายในการงานนั้น ให้สามารถทำได้สำเร็จ

๒) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาโภคทรัพย์(ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม) เขารักษาคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อมมูล ไม่ให้ถูกลัก หรือทำลายไปโดยภัยต่างๆ

๓) กัลยาณมิตตตา คบคนดี ไม่คบคนชั่ว อยู่อาศัยในบ้านหรือนิคมใด ย่อมดำรงตนเจรงจา สนทนากับบุคคลในบ้านหรือนิคมนั้น ซึ่งเป็นผู้มีสมาจารบริสุทธิ์ ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา

๔) สมชีวิตา อยู่อย่างพอเพียง รู้ทางเจริญทรัพย์และทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ แล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้สุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนักด้วยคิดว่ารายได้ของเราจกต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจกต้องไม่เหนือรายได้

ชูชก ด้วยความขยันอดทน เทียวขอทานไปทั่วจนได้เงินถึง ๑๐๐ กระชาปณ เก็บไว้กับตัวเกรงว่ามีภัย จึงคิดนำเงินไปฝากพราหมณ์เพื่อน เพื่อป้องกันเงินมิให้สูญหาย แสดงว่าชูชกเป็นคนรอบคอบรู้จักหาทรัพย์และเก็บรักษาทรัพย์ ปรากฏในกัณฑ์ชูชก ดังความตอนหนึ่งว่า

“เอกสมิ พราหมณกุล^{๒๐} ตาแก่ก็รับเร่งระรี่ร้อไปหาสกุลเกลอแห่งหนึ่ง อันเป็นที่ชอบพอจะไว้วางใจกันมาแต่ก่อนชีกีปรับทุกข์ร้อนทางอวดดี ว่าออเจ้าเอ๋ยออเจ้า เราเราค่อยมั่งมีถึงเพียงนี้ มีเสียกว่าออเฒ่า แต่ว่าตัวเรานี้แก่เฒ่าเที่ยวค้ำคั้น เกลือกว่ามีดคำดิกดินพอหลับไหลปะไ้อัจฉริยไรเข้าแก้พก มันก็จะหยิบย่องยกยกเอาไปได้ก็จะแคบขัดเข็ญใจจนไม่พอที่จะยาก เฒ่าก็เฝ้าพราแล้วพราเล่า ว่าเรามีให้ท่านเฝ้าป่วยการ แล้วเถิดเราจะทดแทนคุณท่านให้ถึงใจเมื่อภายหลัง”

ชูชก ได้แสดงพฤติกรรมในการแสวงหาทรัพย์และรู้จักรักษาทรัพย์ ไม่ให้ทรัพย์นั้นหมดสิ้นไปโดยเปล่าประโยชน์ ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย อันเป็นแบบอย่างในการขยันหาทรัพย์และเก็บรักษาทรัพย์ได้เป็นอย่างดี

^{๑๙} ชู.จุ.(ไทย) ๓๐/๖๗๓/๒๖๒.

^{๒๐} ปุ้ย แสงฉาย อนุคาราม, พระเจ้าสิบชาติ, หน้า ๕๓๑-๕๓๔.

๓.๖ นางอมิตตดา ในฐานะ ลูก หน้าทีของลูกที่ดี ๕ ประการและภรรยาที่ดี

๑) ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว ต้องเลี้ยงท่านตอบแทน ข้อนี้มีได้หมายถึงว่าแม่พ่อเลี้ยงเรามากก็เพื่อหวังมาเอาคืนในภายหลัง ความรู้สึกนั้นไม่มีแน่นอนกับแม่พ่ออย่างแท้จริง แต่ให้เราคิดว่าถ้าเราไม่เลี้ยงท่านแล้วใครจะเลี้ยง เหมือนเช่นเราครั้งเป็นทารก ถ้าหากท่านไม่เลี้ยงเราใครจะเลี้ยง มันปล่อยทิ้งๆขว้างๆก็คงลำบากยากแค้นไปแล้ว

๒) ทำกิจธุระของท่าน งานของท่านที่ได้ทำมาแล้ว และยังคงดำเนินการอยู่ หรือภาระใดๆที่เกิดขึ้น ณ ปัจจุบัน เป็นสิ่งที่ลูกควรต้องสอบถาม แสดงน้ำใจทั้งช่วยท่านแบ่งเบาภาระ เพราะอายุท่านก็เยอะแล้ว คนอื่นทำก็คงไม่ทำให้ท่านสบายใจได้มากเท่ากับลูกของท่าน

๓) ดำรงรักษาวงศ์สกุล ให้คงอยู่และไม่เสื่อมเสียหายน การได้กำเนิดลูกมาคนหนึ่ง อย่างน้อยก็หวังให้ได้สืบทอดวงศ์สกุล ไม่ให้สืบล้มได้ดูแลคนว่าลูกบ้านนั้นบ้านนี้ไปทำเสื่อมเสีย จนต้องออกมาถามว่า “ลูกใครหนาช่างเป็นเช่นนี้” การที่จะให้สกุลคงอยู่ได้ลูกจึงต้องคบหาแต่เพื่อนที่ใฝ่ดี ไม่ชักชวนไปในทางเสื่อม โดยเฉพาะต้องทำหน้าที่ของตน ในเบื้องต้นคือเชื่อฟังคำสั่งสอนท่าน เรียนและศึกษาตามหน้าที่อย่างสมบูรณ์ แม้ไปทำงานจะมีครอบครัว ก็ต้องปรึกษาท่านเพื่อให้ได้มาซึ่งสามีภรรยาที่ดี

๔) ปฏิบัติตนเป็นคนดี เป็นผู้สมควรรับมรดก มรดกสมบัติที่ท่านมีอยู่ สุดท้ายก็มอบให้กับผู้เป็นลูก แต่ก็จะเป็นผู้รับมรดกนั้น ต้องทำตนให้สมควรรับ เพื่อให้ท่านได้สบายใจว่าสมบัตินี้จะไม่สูญไปเมื่อมอบให้ นั่นคือต้องเป็นผู้อยู่ในศีล ในธรรม อย่างน้อยก็ศีล ๕ นอกจากนั้นก็ต้องศึกษาวิชาการที่เหมาะสมกับมรดกนั้นว่า จำเป็นต้องใช้ศิลปวิทยาใดบ้างจึงจะรักษาไว้ได้อย่างสมบูรณ์ ก็ต้องศึกษาเรื่องนั้นๆอย่างเต็มที่

นางอมิตตดา ได้แสดงพฤติกรรมความเป็นลูกที่ดี ปฏิบัติตามคำสั่งของพ่อแม่อย่างไม่มีรังเร ในตอนที่ซุกกลับมากางเงินที่ฝากกับพ่อแม่ของตนไว้ แต่พ่อแม่ได้นำเงินไปใช้จ่ายจนหมดสิ้น เมื่อซุกกลับมาก็ไม่มีเงินคืนให้ซุกก จึงยกนางอมิตตดาให้ซุกก ความตอนนี้นำปรากฏในกัณฑ์ซุกกตอนหนึ่งว่า

“พราหมณ์ทั้งสองศรีก็ยินยอมไม่ห้ามปราม เฒ่าก็ลาสกุลพราหมณ์ลงจากเรือนมิทันนาน พานางอมิตตดาไปสูบ้านทุนวิฐ อยู่ร่วมภิรมย์สมสนิทเสนาหา”

นางอมิตตดา แสดงให้เห็นว่าตนเองเป็นลูกที่มีความกตัญญูต่อพ่อแม่ แม้ว่าจะได้ผัวแก่ก็ไม่ขัดขืนยินยอมไปอยู่กับซุกกจนสิ้นสามีภรรยา เพื่อมิให้บิดามารดาของตนต้องเดือดร้อนยอมปฏิบัติตามคำสั่งของพ่อแม่ทุกประการ อันเป็นแบบอย่างของลูกที่ดี มีความกตัญญูทวนเวียนต่อผู้มีพระคุณ

นางอมิตตดาในฐานะภรรยา

ขรรวาสธรรม แปลว่า ธรรมของผู้ครองเรือน หมายถึง หลักธรรมสำหรับคนธรรมดาสามัญทั่วไปที่เป็นเพศคฤหัสถ์ มีหลักธรรมย่อยที่ควรปฏิบัติ ดังนี้

๑) จริใจ (สัจจะ) หมายถึง ซื่อสัตย์ จริใจพูดจริงทำจริง มีความจริงใจต่อกันและกัน

๒) ข่มใจ (ทมะ) หมายถึง มีจิต ใจหนักแน่น มั่นคงไม่หวั่นไหวง่าย ใช้สติปัญญาแก้ปัญหา

๓) อุตทน (ขันติ) หมายถึง อุตทน เข้มแข็งไม่ย่อท้อ อุตทนจนกว่าจะประสบผลสำเร็จ

๔) เสี่ยสละ (จาละ) หมายถึง การมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสี่ยสละแบ่งปันสิ่งของหรือสิ่งต่างๆ เท่าที่จะเสี่ยสละได้

ฆราวาสธรรม เป็นหลักธรรมที่เป็นแนวปฏิบัติ สำหรับคนทั่วไป ถ้าหากต่างคนต่างยึดหลักธรรมนี้เป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติ เชื่อว่าสังคมจะสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขสงบตลอดไป

นางอมิตตดา ได้แสดงพฤติกรรมของความเป็นภรรยาที่ดีของชูชก ไม่รังเกียจแม้ว่าชูชกจะแก่ นางปฏิบัติชูชกเป็นอย่างดี อดทนต่อคำบริภาษของเหล่านางพราหมณ์ในหมู่บ้าน อดทน อดกลั้น ความตอนนี้นำปรากฏในมหาเวสสันดรชาดกกัณฑ์ ชูชก ตอนหนึ่งว่า

“ส่วนว่านางอมิตตดา นั้นเป็นลูกเหล่าตระกูลไม่เสียชาติ คิดว่าตัวเป็นทาส มิได้นึกว่าตัวเป็นสาวได้ผัวแก่ คิดแต่ว่าความเป็นทุกข์ของพ่อแม่กรรมแล้วก็ตามกรรม เจ้าก็หุงข้าวต้มต้กด้าทุกค่ำเช้าไม่ช่วยเงินละอายเพื่อน เวลาเช้าเจ้าก็ทำเวลาค่ำเจ้าก็มีให้เตือนทั้งการเรือนเจ้าก็มีให้ว่า ทั้งพื้นเจ้าก็หักผักเจ้าก็หา ฝ่าปฏิบัติเฒ่าชราทุกวัน”^{๒๑}

นางอมิตตดา จึงเป็นแบบอย่างของภรรยาที่ซื่อสัตย์ต่อสามี และมีความขยันปรนนิบัติสามีอย่างไม่มีย่อท้อ เป็นเหตุให้ครอบครัวมีความสุขเป็นแบบอย่างของคนในสังคมไทย

๓.๗ สรุป

จากการศึกษาวิเคราะห์มหาเวสสันดรชาดกเป็น เรื่องราวของพระพุทธเจ้า เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดรพระบรมโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญทานบารมีเป็นชาติสุดท้าย หลังจากนั้นทรงอุบัติเป็นพระพุทธเจ้า ชาดกเรื่องนี้ พระพุทธเจ้าแสดงไว้ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าใจในหลักธรรมอย่างแจ่มแจ้ง และให้เห็นตัวอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิต พร้อมทั้งมีเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจ เป็นบรรทัดฐานในการสร้างชีวิตที่ดีด้วย

คุณธรรม ของบุคคลในมหาเวสสันดรชาดก ที่เป็นต้นแบบในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยพบว่าในมหาเวสสันดรชาดกมีคุณธรรมที่ปรากฏ ดังนี้

พรหมวิหารธรรม ทศพิธราชธรรม สัมปยุตธรรม ฆราวาสธรรม เป็นคุณธรรมที่ปรากฏในบทบาทของพระเจ้ากรุงสยชัย พระนางผุสดี ในฐานะที่เป็นพระมหากษัตริย์ เป็นพระราชบิดามารดา ทั้งสองพระองค์ได้ทรงประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต ของการเป็นผู้นำ เป็นนักปกครองเป็นพ่อแม่ที่รับผิดชอบในการดูแลอบรม สั่งสอน บุตรของตนให้เป็นคนดี โดยใช้หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นข้อปฏิบัติเป็นแบบอย่างให้กับคนในสังคมไทย

อคติ กตัญญูกตเวที หน้าที่ของสามี ภรรยาที่ดี คุณธรรมนี้ได้ปรากฏในบทบาทและหน้าที่ของ พระเวสสันดร พระนางมัทรี ชูชก นางอมิตตดา ใช้หลักธรรมนี้ในการดำเนินชีวิตในแต่ละสถานะ ซึ่งหลักธรรมดังกล่าวที่เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติของบุคคลโดยทั่วไป ในส่วนของสังคมไทยที่เรียกว่า สังคมชาวพุทธส่วนใหญ่ ก็ปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คุณธรรมของบุคคลในมหาเวสสันดรชาดกเป็นแบบอย่างให้กับคนในสังคมไทยได้เป็นอย่างดี

^{๒๑} ธนุ จงเลิศจรรยา, เวสสันดรชาดก, หน้า ๑๑๕.

สังคมไทยในปัจจุบัน ซึ่งกำลังเป็นสังคมที่ขาดคุณธรรม คนในสังคมต่างก็มุ่งแต่ประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้องจนลืมหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เรียกว่าสังคมเสื่อม ผู้คนในสังคมขาดความละอาย เห็นแก่ตัวมากขึ้นเอาเปรียบกันมากขึ้นหลายคนมุ่งแต่แสวงหาผลประโยชน์ เด็กไม่เชื่อฟัง ไม่เคารพนับถือผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ปฏิบัติตัวไม่เหมาะสม ขาดความรับผิดชอบในหน้าที่ของตน หุนหันพลุกพล่าน เกิดความขัดแย้งในสังคมอย่างรุนแรง จนถึงขั้นวิกฤต

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ คุณธรรมของบุคคลในมหาเวสสันดรชาดก เห็นว่าจะเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ให้สามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน จนสามารถแก้ปัญหาในสังคมได้อย่างยั่งยืน จนกลายเป็นสังคมที่สงบสุขได้อย่างอดีตที่ผ่านมา